

ZAHARIEV v. North Macedonia (№ 26760/22)

Обставини справи

Справа стосувалася обвинувачення пана Zahariev в лютому 2013 року та подальшого судового провадження відносно нього за зловживання службовим становищем та ухилення від сплати податків. Заявник стверджував, що на той час він був наділений імунітетом від кримінального переслідування на підставі положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року («Віденська конвенція»), оскільки його дружина була працівником Болгарського культурно-інформаційного центру при посольстві Болгарії в місті Скоп'є.

У період з 2004 по 2009 рік заявник працював фінансовим директором телекомунікаційної компанії у Державі-відповідачі.

З січня 2007 року дружина заявника працювала державним службовцем в Болгарському культурно-інформаційному центрі («Центр») при посольстві Болгарії («Посольство») в Державі-відповідачі.

24 січня 2012 року слідчий суддя розпочав розслідування відносно заявника та іншої особи за підозрою у зловживанні службовим становищем та ухиленні від сплати податків, які, як стверджується, були вчинені заявником у 2008 році та пов'язані з його роботою в телекомунікаційній компанії. 11 лютого 2013 року прокурором було складено відповідний обвинувальний акт.

13 червня 2013 року заявник та його адвокат повідомили Суд першої інстанції міста Скоп'є («суд першої інстанції»), що заявник має спеціальне посвідчення особи, яке відповідно до міжнародного права надає йому абсолютний імунітет від кримінального переслідування. Так, у посвідченні, виданому заявнику Міністерством закордонних справ («Міністерство»), зазначалося, що його власник користується імунітетом від кримінальної юрисдикції, арешту або тримання під вартою в поліції на території Держави-відповідача.

У період з 16 жовтня 2013 року по 22 вересня 2015 року розгляд справи заявника неодноразово відкладався і судом першої інстанції було призначено десять судових засідань, у яких заявник був представлений своїм адвокатом.

Листом, який, очевидно, був отриманий судом першої інстанції після 30 квітня 2014 року, Міністерство повідомило прокурора про те, що заявник є власником спеціального посвідчення особи через статус його дружини, яка є працівником Центру, і що відповідно до частини 2 статті 37 Віденської конвенції члени сім'ї адміністративно-технічного персоналу посольства користуються імунітетом, який, однак, не поширюється на дії, вчинені поза межами їхніх офіційних обов'язків.

У заяві від 16 вересня 2014 року заявник стверджував, що виняток, передбачений пунктом 2 статті 37 Віденської конвенції, стосується виключно імунітету від цивільної та адміністративної юрисдикції, а не імунітету від кримінальної юрисдикції.

22 вересня 2015 року суд першої інстанції заочно засудив заявника. Посилаючись, серед іншого, на лист Міністерства та пункт 2 статті 37 Віденської конвенції, він встановив, що заявник не користувався імунітетом від кримінального переслідування, оскільки його обвинувачували у вчиненні кримінального правопорушення, яке не пов'язувалося із виконанням службових обов'язків.

Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, заявник звернувся до Апеляційного суду міста Скоп'є («суд апеляційної інстанції») з відповідною апеляційною скаргою, у якій, із посиланням на рішення Міжнародного Суду ООН у справі Arrest Warrant (Ордер на арешт) (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), ICJ Reports 2002) від 11 квітня 2000 року, вказав на невірне застосування пункту 2 статті 37 Віденської конвенції.

Суд апеляційної інстанції, своєю чергою, направив справу заявника на повторний розгляд та зазначив про необхідність дослідження судом першої інстанції питання про наділення імунітетом від кримінальної юрисдикції.

Під час розгляду справи Міністерство повідомило суд першої інстанції, що (i) спеціальні посвідчення були первісно видані заявнику та його дружині у 2007 році; (ii) ймовірно, через встановлену статтею 42 Віденської конвенції заборону дипломатичним агентам займатися професійною або комерційною діяльністю з метою отримання особистої вигоди, у лютому 2010 року посольство звернулося до Міністерства з проханням скасувати реєстрацію заявника як одного із членів подружжя працівника Центру; (iii) 30 січня 2012 року Міністерство знову видало заявнику спеціальне посвідчення особи, яке згодом було продовжено до 30 травня 2014 року; та (iv) 3 червня 2014 року посольство звернулося до Міністерства з проханням продовжити термін дії спеціальних посвідчень особи заявника та його дружини, але, зважаючи на те, що проти заявника було відкрито кримінальне провадження, було продовжено лише посвідчення дружини до 31 грудня 2015 року. Міністерство також заявило, що заявник не міг бути працевлаштованим і одночасно користуватися імунітетами та привілеями. У зв'язку з цим Державі-відповідачу необхідно було укласти двосторонню угоду з Болгарією, але цього не було зроблено.

Міністерство також зазначило, що заявник користувався імунітетом як член сім'ї адміністративно-технічного персоналу Центру, пов'язаного з посольством, але цей імунітет міг бути припинений на кількох підставах у тому числі коли дипломатичний агент займався професійною або комерційною діяльністю з метою отримання особистої вигоди, що суперечить статті 42 Віденської конвенції.

19 березня 2019 року суд першої інстанції закрити провадження у справі щодо ухилення від сплати податків у зв'язку із впливом строків притягнення до кримінальної відповідальності, а вироком від 24 грудня 2019 року заочно визнав заявника винним у зловживанні службовим становищем та засудив до п'яти років позбавлення волі.

Суд першої інстанції виходив з того, що стаття 42 Віденської конвенції забороняє дипломатичному агенту займатися професійною або комерційною діяльністю, а отже, імунітет заявника припинився в той момент, коли він влаштувався на роботу в приватну компанію. Суд також встановив, що заявник не скористався дипломатичним імунітетом, коли проти нього було розпочато розслідування, і приховав той факт, що він був працевлаштований у Державі-відповідачі, усвідомлюючи, що таким чином він «втратив» свій імунітет. При цьому суд вказав, що справа Arrest Warrant (Ордер на арешт) стосувалася особи, яка користувалася імунітетом на момент вчинення інкримінованого їй злочину, тоді як імунітет заявника було припинено через порушення статті 42 Віденської конвенції в момент його працевлаштування.

Водночас заявник стверджував, серед іншого, що на момент пред'явлення обвинувачення він не був працевлаштований і мав спеціальне посвідчення особи, яке надавало йому імунітет від кримінального переслідування.

9 березня 2021 року суд апеляційної інстанції залишив без змін вирок суду першої інстанції.

Надалі заявник звернувся до Верховного Суду із заявою про перегляд остаточного судового рішення в порядку екстраординарного провадження. Заявник стверджував, що суд апеляційної інстанції залишив поза увагою доводи про те, що він користувався імунітетом на момент пред'явлення йому обвинувачення, а також не дослідив, чи надавало заявнику дипломатичний імунітет спеціальне посвідчення, видане після закінчення трудового договору.

Рішенням від 3 листопада 2021 року Верховний Суд підтримав позицію попередніх судів і виснував, що заявник діяв всупереч положенням статті 42 Віденської конвенції, а тому втратив право посилаючись на дипломатичні привілеї та імунітети на підставі статусу його дружини, якими він користувався до працевлаштування. Отже, у справі заявника були відсутні обставини, що виключали можливість кримінального переслідування.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що національні суди безпідставно притягнули його до кримінальної відповідальності, незважаючи на наявність у заявника імунітету від кримінальної юрисдикції на момент пред'явлення обвинувачення, всупереч положенням Віденської конвенції. Крім того, національні суди залишили поза увагою інші доводи заявника, зокрема, про те, що кримінальне провадження

розпочалося майже за рік до закінчення строку дії його спеціального посвідчення.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що до повноважень суду не належить розгляд помилок, допущених національними судами у праві чи фактах до тієї міри, у якій вони могли б порушити права та свободи, захищені Конвенцією, наприклад, коли у виняткових випадках такі помилки можуть становити «несправедливість», несумісну зі статтею 6 Конвенції (див. рішення у справі *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [ВП], № 19867/12, § 83, від 11 липня 2017 року).

Суд зазначив, що ступінь, до якого застосовується обов'язок національних судів надавати обґрунтування, може різнитися залежно від характеру рішення і має визначатися з огляду на обставини справи. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий заявником, цей обов'язок передбачає, що сторони судового провадження можуть очікувати на отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього провадження. Ще однією функцією вмотивованого рішення є демонстрація сторонам того, що вони були почуті. Лише шляхом ухвалення вмотивованого рішення може здійснюватися громадський контроль за відправленням правосуддя (див. рішення у справі *Raixão Moreira Sá Fernandes v. Portugal*, № 78108/14, § 71, від 25 лютого 2020 року).

В контексті обставин справи заявника ЄСПЛ підкреслив, що його єдиним завданням є застосування Конвенції, а отже, у цій справі він не має компетенції приймати рішення щодо імунітету заявника як такого. Отже, ЄСПЛ мав на меті оцінити, чи дотрималися національні суди при вирішенні справи заявника та застосуванні відповідних положень Віденської конвенції вимог пункту 1 статті 6 Конвенції та, зокрема, чи відповідала їхня аргументація з цього питання стандартам Конвенції.

Як стверджував Уряд, заявник не наводив у національних судах аргумент про те, що він не був «дипломатичним агентом» у розумінні Віденської конвенції, а тому стаття 42 до нього не застосовувалася. Враховуючи те, що заявник вперше висунув цей конкретний аргумент саме перед Судом, ЄСПЛ не міг визнати провину національних судів у ненаданні належного обґрунтування в цій частині.

Проте заявник неодноразово наводив аргумент, що стаття 42 Віденської конвенції прямо не передбачає припинення дипломатичного імунітету в разі порушення цього положення, і Віденська конвенція чітко регламентує припинення імунітету, а професійна та комерційна діяльність не є підставою для такого припинення. Тим не менш, національні суди не розглядали цього аргументу. Вони не послалися на жодне положення Віденської конвенції або

будь-якого іншого документа, не навели жодних прикладів міжнародної або національної судової практики, а також не надали жодного правового обґрунтування того, як вони дійшли висновку, що заявник втратив свій імунітет у момент, коли він почав працювати (див., для порівняння, *Tripčović v. Montenegro*, № 80104/13, § 46, 7 листопада 2017 року, в контексті цивільних проваджень).

Таким чином ЄСПЛ констатував, що національні суди не виконали своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції, оскільки не розглянули аргумент заявника про те, що його імунітет не міг бути припинений через заняття професійною та комерційною діяльністю з метою отримання особистого прибутку (див. рішення у справі *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, № 42310/04, § 280, від 21 квітня 2011 року). У зв'язку з цим Суд зазначив, що хоча імунітет від кримінальної юрисдикції членів сімей дипломатичного персоналу міг би бути додатково врегульований двосторонньою угодою між Державою-відповідачем та Болгарією, Уряд підтвердив, що така угода не була укладена (пункт 50 рішення).

Повертаючись до аргументу Уряду про те, що заявник не мав імунітету від кримінального переслідування на момент засудження ЄСПЛ зазначив, що термін дії спеціального посвідчення особи заявника не був продовжений після 30 травня 2014 року, тоді як кримінальне провадження проти нього було остаточно завершено в листопаді 2021 року. Крім того, ЄСПЛ звернув увагу, що підстава, на якій заявник стверджував, що отримав імунітет від кримінального переслідування (робота його дружини в Центрі), перестала існувати в грудні 2015 року.

У рішенні Міжнародного Суду ООН у справі *Arrest Warrant* (Ордер на арешт) зазначалося, що особа більше не користується імунітетом після того, як офіційні функції, які слугували підставою для цього імунітету, припиняють своє існування. Однак Суд повторив, що його завданням не є прийняття рішення щодо імунітету заявника, а скоріше оцінка того, чи відповідає аргументація національних судів вимогам статті 6 Конвенції. У зв'язку з цим він зазначив, що національні суди не посилалися на той факт, що стверджувана підстава для імунітету заявника перестала існувати поки тривало кримінальне провадження проти нього. Суд також вважав за необхідне зазначити, що заявник посилався на імунітет у кримінальному провадженні, яке розпочалося у червні 2013 року – майже за рік до закінчення строку дії його спеціального посвідчення особи та за півтора року до закінчення роботи його дружини в Центрі.

ЄСПЛ також висловив своє занепокоєння тим, що тривале прийняття рішень національними судами до закінчення строку дії імунітету особи може *de facto* звести нанівець захист, що надається їй через імунітет.

Отже, з огляду на вищевикладене (пункт 50 рішення *ab initio*) ЄСПЛ виснував, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 листопада 2024 року й набуло статусу остаточного 5 лютого 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.